

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИНИНГ 5-СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА ИНФОРМАТИКАДАН БИЛИМЛАРНИ ЎЗЛАШТИРИШ СИФАТИНИ ОШИРИШ МУАММОСИ

Б.Н.Тлегенов – ассистент ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: таълим, тарбия, малака, билим, кўникма, муаммоли ўқитиш, моҳият, функция, технология, метод, вазифа, структура, дарс.

Ключевые слова: образование, воспитание, умение, знания, навыки, проблемное обучение, сущность, функции, технологии, методы, задачи, структура, урок.

Key words: education, knowledge, skill, experience, problem-based teaching, essence, functions, technology, methods, tasks, structure, lesson.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни ҳамда “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” талаблари асосида малакали мутахассис ва баркамол шахсни тарбиялашда узлуксиз таълим тизимининг асосий босқичларидан бири бўлган – мактаб таълими муҳим ўрин тутди. Бу ўз навбатида, ўқувчиларга илмий билимларни чуқур ўргатиш, уларнинг дунёкарашини кенгайтириш, тафаккурини бойитиш ҳамда мустақиллик, тadbиркорлик, ташаббускорлик, ижодкорлик каби касбий сифатларини ривожлантиришни тақозо этмоқда.

Мактабда ташкил этилаётган таълим сифати ўқувчиларнинг ўқув фанлари, жумладан, информатика фанини пухта ўзлаштириши билан белгиланади. Ўқувчиларга бу фанга оид билимларнинг муайян тизим асосида берилиши уларнинг фаоллигини, мустақиллигига асосланишини, уларда мазкур фанни ўзлаштиришга бўлган қизиқишни шакллантиради, илғор хориж тажрибалари ва методлари билан бойитилиши, уларда ўзлаштирилаётган билимнинг сифат даражасини оширади ва унинг барқарор хусусият касб этишига замин яратади.

Мактабда ўқув фанлари ўртасидаги интеграция, ўзаро боғлиқликни таъминлаш, ўқувчиларга информатика фанига оид билимларининг муайян таснифга мувофиқ бериш уларда бу фанни ўзлаштириш сифатини оширишда яна бир муҳим омил сифатида кўзга ташланади. Чунончи, ўқиш, она тили, технология каби фанларни ўрганишда ўқувчилар йил фасллариининг ўзгариши, табиий ҳодисаларнинг моҳияти билан танилиши асосида, биринчидан, дастлабки ўқиш ва ёзиш кўникмаларни ўзлаштирадилар, иккинчидан, тасаввурлари бойийди, учинчидан, нутқ бойлиги ўсади, тўртинчидан, информатика фанига оид билимларини турли шароит, фаолият муҳитида ўзлаштириш натижасида маълум объект, предмет, жараён ва ҳодисаларнинг турли жиҳатларини ўзлаштирадилар.

5-синф ўқувчиларида информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини ошириш муаммосининг назарий жиҳатдан ўрганилиши бу борада қуйидаги вазифалар борлигини кўрсатди:

- информатика фанини ўқитиш мазмунини замонавий талаблар асосидаги билимлар билан бойитиш, уларга оид янги авлод дарсликлари ва ўқув қўлланмаларини яратиш, мазкур фанни ўқитиш мазмунини такомиллаштириш, муайян омиллар ёрдамида ўқувчиларнинг касбий сифатларини шакллантириш ва ривожлантириш вазифаларини маълум даражада амалга ошириш;

- 5-синф ўқувчиларига информатика фанига оид билимларни бериш масаласини асосан вариатив ўқув дастурлари, янги авлод дарсликлари ва қўлланмаларини яратиш доирасида ҳал этиш;

- республика миқёсида 5-синф ўқувчиларига информатика фанига оид билимларни бериш йўлида ҳамда информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини оширишга оид тадқиқотларни йўлга қўйиш.

Мактабларнинг 5-синфларида информатика фанига оид билимларнинг ўзлаштирилиш сифати ҳолатини ўрганиш ва таҳлил этиш натижасида бу жараёнда бир қатор муаммолар борлиги аниқланди. Бизнинг

назаримизда муаммоларнинг сабаблари қуйидаги ҳолатлар билан изоҳланади:

- информатика фанида берилган материаллар 5-синф ўқувчиларини фикрлашга, мустақил фаолият юритишга ундаса-да, ўқитувчилар бу имкониятдан талаб даражасида фойдаланмайди;

- информатика фани ўқитувчиларининг кўпчилиги муаммоли дарсларни ташкил этишга нисбатан ижодий, технологик ёндашув малакаларига етарлича эга эмас;

- ўқитувчилар муаммоли дарсларни ташкил этиш технологиялари, ўқувчиларда информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини оширишга оид услубий кўрсатмаларга эга эмас;

- информатика фани бўйича ташкил этилаётган дарсларда фанлараро интеграция, ўзаро боғлиқликка таяниб иш кўришга етарлича эътибор қаратилмаган ва ҳаказолар.

Баён этилган ҳолатлар 5-синф ўқувчиларида информатика фанига оид билимларни мажбурийат юзасидан ўзлаштириш кўникмасини ҳосил қилади. Билимларнинг мажбурий ҳолда ўзлаштирилиши эса, уларнинг пухта бўлмаслигига олиб келади. Замонавий ижтимоий-педагогик талаблар эса ўқувчиларнинг илмий дунёкарашга эга бўлишларини тақозо этади. Улар томонидан информатика фанига оид назарий билимларнинг пухта ўзлаштирилишини кафолатловчи омил – бу уларда информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини ошириш ҳисобланади.

Информатика фани асосларини, мазмун ва моҳиятини англашга интилиш 5-синф ўқувчиларининг информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини оширишни жадаллаштиради, уларда ана шу мақсадга йўналтирилган фаолликни шакллантиради. Бу ўз навбатида ўқувчиларнинг информатика фанидан ўқув материалларини матн, тасвир, кўргазмали қурооллар, компьютер ва бошқа воситалар асосида ўрганиш жараёнида амалга оширилади. Ушбу жараёнда ўқувчи ўз фикри, ўрганилаётган жараёнга муносабатини ифодалашни эмас, кўпроқ ўқитувчининг дарслик, кўргазмали қурооллар мазмунини қайта тиклаш ҳақидаги талаби хусусида ўйлайди.

5-синф ўқувчиларининг информатика фанидан билимларни ўзлаштиришга йўналтирилган ҳаракатлари айрим вақтларда самарасиз ҳам бўлиши мумкин, бунга қуйидаги ҳолатлар сабаб бўлиши мумкин:

- ўқувчиларнинг билимларни ўзлаштириш фаолияти аниқ мақсад ва вазифаларга йўналтирилмас;

- ўқувчилар эътиборига информатика фанидан билимларни ўзлаштиришдан кўзланган мақсад ва вазифалар асосида муаммоли ўқув савол ва топшириқлари берилмас;

- ўқувчиларнинг информатика фанидан билимларни ўзлаштиришга бўлган қизиқишлари муаммоли ўқитиш шакл, метод ва технологиялари асосида олиб борилмас;

- информатика фани ўқитувчилари мавжуд ҳолат ва ўқувчиларнинг шахсий имконият ҳамда тажрибаларининг ўзаро уйғунлашувига эриша олмас ва ҳаказолар.

Таҳлиллардан аниқланишича, турли дидактик ўйинлар ҳамма вақт ҳам ўқувчиларда ўқув

материалларини мукаммал ўзлаштиришга кизиқишни уйғота олмайди, дарсларнинг ўйинлар шаклида олиб борилиши уларнинг кизиқарли ва самарали бўлишини таъминловчи омил бўлавермайди. Аксинча, ўқитувчи томонидан узлуксиз равишда ўқувчилар фаолиятининг ўйин сифатида баҳоланиши уларда таълим олишга бўлган кизиқишни сусайтиради. Ўқувчиларда билим олишга, шунингдек, информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини оширишда, улар олдида муаммоли вазиятларни қўйиш самарали ҳисобланади. Бу ўз навбатида ўқувчиларда информатика фанига оид билимларни мустақил ўзлаштириш кўникмаларини шакллантиришни кафолатлайди.

Бугунги кунда таълим жараёнига педагогик технологияларни жорий этиш ўқитишнинг самарали бўлиши, ўқувчилар томонидан илмий билимларни пухта ўзлаштирилишини таъминловчи етакчи омил сифатида қаралмоқда. Ушбу технологиялар таълим жараёнини аниқ мақсад ва вазифаларга мувофиқ пухта асосланган лойиҳалаш ёрдамида ташкил этиш бўлиб, унинг мазмунида ўқувчилар томонидан ўқув материалларини ўзлаштиришга нисбатан сезиларли таъсир кўрсатувчи ички ва ташқи таъсирлар, шунингдек, зиддиятли вазиятларнинг юзага келиш эҳтимоли инobatга олинади.

Лойиҳалаш асосида ташкил этиладиган дарсларнинг кизиқарли элементлар билан бойитилиши ўқувчиларнинг информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини оширишга олиб келади, уларни турли муаммоли ўқув саволлари ва топшириқларини бажаришга нисбатан масъулиятини оширади. Натижада, улар ўқув материалининг мазмун ва моҳиятини тўлақонли тушунишга ҳаракат қиладилар.

5-синфларда ўқув ишларини йўлга қўйишда асосий эътибор уларда информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини ошириш масаласи эътибордан четда қолаётганлигидан далолат беради. Бунда дарслик ва ўқув қўлланмалар муҳим восита ҳисобланади. Уларда берилаётган ўқув материаллари вазифаси ва таркибий тузилишига кўра ўқувчиларнинг билимларни ўзлаштириш сифатини ошириш талабларига жавоб бера олиши муҳим.

Мазмуни ва вазифасига кўра ўқув манбалари информатика фанига оид билимларнинг мазмун-моҳияти билан ўқувчиларнинг билиш фаолияти усулларини ўзаро мувофиқлаштиришга ёрдам бериши зарур. Айни вақтда умумий ўрта таълим мактаблари амалиётида фойдаланиб келинаётган дарслик, махсус нашр этилган – кузатишлар кундалиги, турли жадваллар, ишчи дафтарлар, назорат ишларини ташкил этишга хизмат қилувчи ёрдамчи ишланмалар (график топшириқлар, тезислар), тестлар каби ўқув манбаларини бугунги кунда такомиллаштириш зарур.

Ушбу манбалар ичида дарслик марказий ўринни эгаллайди. Бинобарин, дарслик ўқувчиларга информатика фанига оид билимларни узатувчи манба бўлса, иккинчидан, ўқув дастурида белгилаб берилган меъёрларнинг ўқувчилар томонидан ўзлаштирилиши учун ёрдам берувчи омилдир, учинчидан, янги авлод дарсликлари ўқувчилар турли оммавий ахборот воситалари ёрдамида ўзлаштираётган маълумотларни ўзида акс эттирган ахборотлар билан интеграциялашга хизмат қилувчи восита ҳисобланади [1].

Амалдаги дарсликларнинг барча жиҳатлари: асосий ва қўшимча матнлар, савол ва топшириқлар, тасвирлар турли даражадаги ахборот узатиш ҳамда ўқувчиларни билиш фаолиятига ундаш каби вазифаларни бажаради. Ўқувчиларнинг маълумотларни ўзлаштириш даражаси матн, савол ва топшириқларнинг мазмуни, савияси, йўналиши, шунингдек, методик аҳамиятга эгаллиги билан боғлиқ.

Ўқувчиларнинг психологик хусусиятларига таянган

ҳолда дарсликда ўз аксини топган савол ва топшириқларнинг ўқувчилар томонидан идрок этиш, назарий билимларни умумлаштириш, улар асосида муайян ҳулосаларга келиш мақсадга мувофиқ. Шунингдек, уларнинг мазмунини ишлаб чиқишда бу ёш даври ўқувчиларининг психологик хусусиятлари, уларнинг ривожланиш динамикаси инobatга олинishi зарур [2].

Билдирилган фикрлар ҳамда Б.З.Вульфов [3] кўрсатмаси асосида 5-синф ўқувчиларида информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини оширишда қуйидаги педагогик вазифаларни ижобий ҳал этиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

- ўқувчиларнинг ёш, психологик хусусиятларини, имкониятларини, шахсий мавжуд тажрибаларини ўрганиш, уларда информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини ошириш;

- мазкур жараёни амалга оширишга имкон берувчи объектив ва субъектив омилларни ўрганиш;

- информатика фани бўйича дарсларнинг замонавий, муаммоли ташкил этилишига эътиборни кучайтириш;

- муаммоли дарсларни аниқ мақсад ва вазифаларга асосланувчи лойиҳалаш асосида ташкил этиш;

- муаммоли дарс жараёнида ўқувчиларнинг мустақил фикрлашлари ва фаоллик кўрсатишларига эришиш;

- самарали назорат усуллар воситасида ўқувчиларда информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатининг ошганлик даражасини ўрганиб бориш ва таҳлил этиш.

Шундай қилиб, 5-синф ўқувчиларида информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини ошириш мураккаб педагогик масала бўлиб, унинг ижобий ҳал этилиши мазкур фан дарсларининг самарадорлигини оширишга хизмат қиладди. Сўз юритилаётган жараёнда бир қатор психологик ва педагогик хусусиятлар кўзга ташланадики, ўқитувчи томонидан уларнинг ўз вақтида илғай олиниши қўлланган натижаларни қўлга киритишга имкон беради.

5-синфларда информатика ўқитувчисининг асосий вазифаси ўқувчиларга ўрганилаётган маълумотларнинг алоҳида элементлари ўртасидаги мавжуд алоқаларни кўрсатиб беришдан иборат. Ана шу мақсадга йўналтирилган топшириқларнинг ўқув йили давомида ортиб бориши натижасида, ўқувчилар дарс жараёнида ўзлаштирилаётган тушунчаларни, улар ўртасидаги нисбатларни ўзаро таққослаш асосида тавсифлашни ўрганадилар.

Дарсликда ўқув материалларини беришда инobatга олинган муҳим тамойил – бу кўргазмалилик тамойили саналади. 5-синфлар учун тавсия этилган информатика дарслигида бу тамойил ўзининг ёрқин ифодасини тўлиқ топа олмаган. Ушбу ҳолатни матн ва қўшимча материаллар (хусусан, расм, шакл ҳамда жадвал) нисбатидан яққол кўриш мумкин. Асосий ахборот, маълумотлар матн ёрдамида эмас, балки тасвирлар орқали етказилиб берилади. 5-синфда матнлар фақатгина ёрдамчи вазифани бажаради.

Ўқув материалининг тасвир кўринишида ўқувчиға етказилиши у томонидан информатика фани асосларининг пухта ўзлаштирилишини таъминлайди. Улар ёрдамида ўқувчи объект ва унинг ички ҳамда ташқи хусусиятларини таҳлил этиш, уларни муҳим белгилари асосида тавсифлаш, муайян ҳулосаларни чиқариш имконига эга бўлади. Бу ўз навбатида ўқувчиларда информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатининг ошишига туртки беради. Шу мақсадда ҳар бир расм ёки тасвирлар гуруҳига мос ҳамда ўқувчиларнинг ўқув фаолиятининг ижодий хусусият касб этишига хизмат қилувчи муаммоли савол ва топшириқлар берилиши мақсадга мувофиқ.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, ўзлаштирила-

ётган мавзу юзасидан ўқувчилар эътиборига ҳавола этилаётган муаммоли саволлар мавзунинг мазмун ва моҳиятини очишга хизмат қилиши, уларни муайян даражада фикр юритишга ундаши зарур. Таҳлиллардан кўринадики, дарсликда берилаётган айрим саволлар тўпламидан 5-синф ўқувчилари нутқини бойитиш мақсадида бериладиган саволлар ўрин олган бўлиб, улар ўқувчиларни фикр юритишга ундай олмайди. Бундай содда саволларнинг берилиши ўқувчиларда ўқув материалларини ўзлаштиришга нисбатан масъулиятсизликка олиб келади.

5-синфда ўқувчилар ўқитувчи раҳбарлигида ўқув фаолиятини ташкил этишга нисбатан масъулиятли ёндашиш кўникмаларини эгаллай бошлайдилар. Бу босқичда уларда ўқув материаллари моҳиятини мустақил ўзлаштиришга қизиқиш уйғонади, улар информатика фани борасидаги дастлабки тасаввурларига таянган ҳолда топшириқлар моҳиятини назарий таҳлил ва синтез қилиш асосида мантикий ҳулосалар чиқаришга интиладилар. Бу ўринда уларнинг эътиборларига турли расмлар ҳавола этилади. Расмлар орқали ифода этилаётган мазмунни англашлари учун қуйидаги саволлар илова қилинади: “Расмларда нима ақс этган?”, “Нима учун шундай деб ўйлайсиз?” Ўқувчилар эътиборига бундай саволларнинг ҳавола этилиши уларни фикрлашга, тафаккур юритишга ундайди [4].

Информатика фанидан билимларни ўзлаштиришдаги имкониятларнинг ортиб бораётганлиги 5-синф ўқувчиларида юзага келган қизиқишни янада оширишга ёрдам берувчи ўқув материалларининг дарсликлар саҳифасида ўз аксини топишини тақозо қилади.

Умумий ўрта таълим мактабларининг 5-синфлари учун тавсия этилган информатика дарслигида бу жиҳат ўз аксини топиши, матнларнинг ўрни ва салмоғи юқори, информатика ҳақидаги умумлаштирувчи ва тизимли назарий билимларнинг кўлами кенг бўлиши зарур. Шундагина, ўқув материаллари ўқувчиларнинг

мазкур фан мазмуни ва моҳияти ҳақидаги илмий тушунчаларини бойитади.

Дарс жараёнида қузатиш, тажриба ва амалий машғулотларга кенг ўрин бериш ўқувчиларнинг билимларни ўзлаштириш сифатини оширади, уларни назарий билимларни мустақил, ижодий ёндашув асосида ўзлаштиришга рағбатлантиради.

Кузатишлардан аниқланишича, тайёр илмий маълумотларни ёдлаш, ўқитувчи томонидан информатика моҳиятини оғзаки равишда ифодалаш ўқувчиларда интеллектуал фаолиятнинг мураккаб кўринишлари, жумладан, қузатиш, таҳлил этиш, тизимлаштириш, қийслаш, умумлаштириш, сабаб ва оқибатлар ўртасидаги муносабатларни белгилаш, тадқиқотчилик кўникма ва малакаларини шаклланишига имкон бермайди. Ушбу ёш даврида информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини ошириш бевосита ўқитувчилар томонидан интеллектуал фаолиятнинг мураккаб шакллари асосида ташкил этилиши билан боғлиқ.

Юқорида билдирилган фикр-мулоҳазалар, информатикага оид муаммоли билимларни муайян тизим (осондан қийинга, оддийдан мураккабга томон ривожланиб бориш) ҳамда назарий билимларни таснифлаш асосида бериш 5-синф ўқувчиларида информатика фанидан билимларни ўзлаштириш сифатини оширишда муҳим аҳамиятга эга. Бинобарин, бу ёш даври ўқувчиларининг психологик хусусиятлари, улар томонидан мураккаб ўқув материаллари моҳиятини чуқур англашга имкон бермайди. Шунингдек, маълумотларнинг улар тасаввур эта олмайдиган далиллар ёрдамида берилиши фанни ўрганишга бўлган қизиқишларининг пасайишига олиб келади [5].

Шу сабабли, информатика фани бўйича ташкил этилаётган муаммоли дарслар жараёнини юқорида таъкидланган омиллар билан бойитиш кутилган натижаларнинг қўлга киритилишини кафолатлайди.

Адабиётлар

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: ИРПО, 1996, - С. 336.
2. Бошланғич таълим Концепцияси. – Т.: ЎзПФТИ, 1994, 15-б.
3. Вульф В.З. Учитель: профессиональная духовность. // “Педагогика”. 1995, № 2. - С. 48-52.
4. Громова М.Т. Технология образовательных процессов. – М.: Педагогика, 1992, -С.106.
5. Журавлев В.И. Взаимосвязь педагогической науки и практики. – М.: Педагогика, 1990, -С. 32.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада муаммоли ўқитиш, унинг моҳияти, қарама-қаршилик, муаммоли ўқитиш функцияси, технологияси, методлари, вазифи, муаммоли дарс структураси каби тушунчалар кўриб чиқилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются основные понятия как проблемное обучение, его сущность, функции проблемного обучения, методы, задачи, структура проблемного урока и другие вопросы.

SUMMARY

The article discusses the basic concepts of problem-based teaching, its essence, the functions of problem teaching, methods, tasks, problem lesson structure and other issues.

О ВОЗМОЖНОСТЯХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ОЦЕНОЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Ё.И.Турганов – докторант

Джиззахский государственный педагогический институт

Таянч сўзлар: баҳолаш, баҳолаш компетенцияси, педагогик имкониятлар, АКТ, масафавий таълим, рақамли технология.

Ключевые слова: оценка, оценочная компетенция, педагогические возможности, ИКТ, дистанционное образование, цифровые технологии.

Key words: assessment, evaluative competence, pedagogical opportunities, ICT, distance education, digital technologies.

Глобальная массовая сетевая коммуникация, характерная для современного этапа развития мирового образования, отражает общие тенденции информационного общества, что определяет активное использование информационных и коммуникационных технологий в процессе подготовки будущих специалистов в высших образовательных учреждениях и управления его качеством. Значимость совершенствования профессиональной подготовки будущих педагогических кадров в области современных ИКТ, в частности, дистанционного

образования, отмечается в «Концепции развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года», утверждённой Указом Президента Республики Узбекистан № ПФ-5847 от 8 октября 2019 года, в которой определены приоритетные задачи по «индивидуализации учебного процесса на основе цифровых технологий, развитию дистанционных образовательных услуг путём широкого внедрения в учебный процесс онлайн технологий - вебинаров, "blended learning", "flipped classroom", организации дистанционных обра-